

SZALÓKI GERGELY

Halálbüntetés a Csemegi-kódexben

Az 1878. évi V. törvénycikk, másnéven Csemegi-kódex – nevét megfogalmazójáról, Csemegi Károly államtitkárról kapta – volt az első kodifikált és országgyűlés által elfogadott büntető törvénykönyv Magyarországon. A kodifikáció során alkotói külföldi büntetőtörvénykönyveket vizsgáltak, elemezték ezek intézményeit, és megoldásaik mintául szolgáltak a készülő kódex számára, valamint figyelembe vették az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatot, megpróbálták követni a megkezdett utat, de végül több ponton is eltért a kódex ettől; ennek részben oka az addig eltelt harmincöt esztendő. Ez idő alatt átfurmálódott a büntetőjogi gondolkodás, melynek követése szükséges is volt; legplasztikusabb példái ennek egyfelől a halálbüntetés szabályozása, másfelől a szabadságbüntetések végrehajtásának szabályozása.

A Csemegi-kódex az akkori Európa egyik legsikerültebb büntető törvénykönyvének nevezhető nemcsak áttekinthető szerkezete miatt – a ma hatályos büntető törvénykönyvünk is nagy vonalakban ennek örökségét viseli – hanem azért is, mert a kor legelfogadottabb megoldásait alkalmazták, és a legkorszerűbb intézményeket igyekeztek bevezetni, eközben nem megfélemedve az akkori magyar körülményekről. Mindezek ellenére a kódexszel kapcsolatban negatívumként említhető – ami nem annyira a törvényben, mint inkább a magyar állapotokban keresendő – hogy a kódex hatályba lépésekor számos intézmény csak a törvényben létezett, éppen ezért nem volt végrehajtható a szabályozottak szerint. Ez szolgált okául a törvényben található néhány átmeneti rendelkezésnek, amelyek arra adnak választ, hogy hogyan kell eljárni, amíg az adott intézményt létre nem hozzák.

A felvilágosodás korszakában feltámadó abolicionista mozgalom Magyarországon sem maradt hatás nélkül. 1787-ben II. József büntető kódexet adott ki, amelyben nem szerepelt a halálbüntetés mint büntetési nem. Az évszázados büntetési rendszerben maradt úrt a hajóvontatásnak kellett betöltenie, azonban a halálbüntetés II. József halálával visszakerült a büntetések közé.¹ Az 1792. évi büntető törvényjavaslat az abolíció térnyerése ellenére a halálbüntetést fenntartotta még büntetési rendszerében, ennek indokául az állam önvédelme szolgált. A minősített kivégzést tiltotta, azonban kivételes esetekben megengedte a hullának bectelen helyre történő kitételét, feldarabolását vagy megégetését.² Az 1827. évi javaslat bizonyos szempontból visszalépést jelent;³ a halálbüntetés kilenc különböző nemét szabályozza,⁴ a kivégzés módja pallos vagy bitó.⁵ A kivégzések végrehajtásának sokszínűségét szüntette meg az 1814. május 15-én kelt királyi leirat, mely szerint a halálbüntetés kizárólag pallos vagy kötél által hajtandó végre.⁶

A halálbüntetés hazai történetének következő pontja az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat, amely az abolíció mellett állt ki, és törölte a büntetési rendszeréből a halálbüntetést, mint amelyik elavult, célszerűtlen, és szükségtelen. Szemere Bertalan 1841-ben megjelent, Akadémiai-díjjal jutalmazott pályamunkájában ezt a gondolatot juttatta plasztikusan kifejezésre: „A halálbüntetés anakronizmus korunkban.”⁷

Jelen írás a halálbüntetés kódexbeli szabályozásának részletes bemutatásán felül a korabeli külföldi büntető törvénykönyvekre is kitéint.

A halálbüntetés

A korabeli szakirodalomban⁸ felmerült a halálbüntetés eltörlésének elvi lehetősége. A Csemegi-kódex anyaggyűjteményében hosszasan taglalták a halálbüntetés kapcsán felmerülő két legfontosabb kérdést: „*Igazságos neme-e a büntetésnek a halálbüntetés? Szükséges-e ezen büntetés?*”⁹ RÉCSY is emellett foglalt állást,¹⁰ miután összegyűjtötte a halálbüntetés eltörlése mellett szóló érveket,¹¹ megcáfolta a fenntartása mellett szokásosan felhozottakat,¹² és végül – szemben a kódex indokolásával – nem fogadta el a halálbüntetés fenntartásának szükségességét.¹³ SZEMERE húsz pontban gyűjtötte össze a halálbüntetés elleni és egyben a „*javító fogság*” melletti érveket.¹⁴ BERGER – a praktizáló ügyvéd gondolataival – úgyszintén a halálbüntetés ellen lépett fel írásában, és egészen újszerű érveket igyekezett felmutatni. Először rámutatott arra a statisztikai tényre, miszerint minden évben nagyságrendileg ugyanannyi emberölés történik, sőt az elkövetéshez használt eszközök is ugyanúgy oszlanak meg, majd filozófiai műveket idéz Platónról Spinozán keresztül Hegelig, hogy alátámassza érvelését a tekintetben, hogy egyfelől „...*az ember akaratajának öntudója ugyan, de az okokért, melyek őt tulajdonképpen elhatározzák, számot adni nem tud,*”¹⁵ másfelől az emberben veleszületett gonosz lakozik, amiért nem lehet őt felelősségre vonni. Tulajdonképpen egyfajta védőbeszédet láthatunk körvonalazódni, azonban ez nem érinti a munka színvonalát, hiszen BERGER igen sok filozófiai irányzat érveit sorakoztatja fel.¹⁶

Az 1878. V. törvénycikk indoklásából¹⁷ kiderül, hogy a kodifikáció során is heves viták zajlottak a halálbüntetés körül.¹⁸ Az indoklásban sokat foglalkoznak az 1843. évi Deák-féle törvényjavaslattal, illetve a törvényjavaslat kapcsán akkoriban kialakult országgyűlési vitákkal. E viták – mint arra az indoklás is rámutat – túlterjeszkedtek az ország határain, és a külföldi törvényalkotóknak is felkeltették a figyelmét. Az indoklásban szó esik a belga bizottságról, amely a belga büntető törvénykönyv akkori kodifikációjának apropóján érkezett Magyarországra, hogy figyelemmel kísérik az akkori vitákat, érveket és ellenérveket ebben a témában, és amely az országgyűlési vitákról készített jelentéseket, és ezekkel támasztják alá, hogy a Csemegi-kódex miért nem követte az 1843. évi törvényjavaslatot az abolíció tekintetében.¹⁹ A belga küldöttség jelentésében összességében pozitívan értékelte az abolíciót, de rámutatott, hogy Belgiumban fokozatosan kell eltörölni a halálbüntetést, mivel „*e büntetés teljes, és közvetlen eltörlése nem volna összeegyeztethető a köz-, valamint a magánbiztonsággal.*” A belga bizottság jelentése²⁰ Belgiumban a halálbüntetés fenntartását, ugyanakkor annak szűk körre szorítását eredményezte.²¹ A Csemegi-kódex kodifikációjakor ugyanezen princípium alapján jártak el, amikor a halálbüntetést – ellentétben az 1843. évi törvényjavaslattal – megtartották büntetési rendszerében, de e büntetés kiszabását békeidőben viszonylag kevés bűncselekmény esetén engedték meg.

A Csemegi-kódex indoklása átugorja azt a kérdést, hogy jogos-e a halálbüntetés. FAYER szerint teljes mértékben a büntetési rendszeren kívül áll a halálbüntetés, mivel szerinte egy büntetésre megkívánt tulajdonság sem található meg benne.²² Azon utalásából, miszerint: „*Könyvtár állítható össze azon munkákból, melyek annak jogosságát vagy jogtalanságát, a biblia, jogbölcselet, erkölcsstan, vagy a büntetés kellékei szempontjából tárgyalják*”, világosan kivehető, hogy a kodifikáció során – bár a vitának egyik főiránya volt a halálbüntetés jogosságának kérdése²³ – a törvényhozó nem ezen megfontolás alapján döntött fenntartása mellett, hanem a büntetés szükségessége alapján. Maga CSEMEGI is több helyen hangsúlyozza a halálbüntetés szükségességét. Kiemeli viszont, hogy „...*még a legsúlyosabb büntett keretén*

belül is... csupán azokra az esetekre lebeszen kimondani a halált, melyek gonoszságban és irtózatban, ugyanannak a büntettnék minden más eseteit fölülmúlják... Szoríttassék a halálbüntetés a legsúlyosabb büntettnék leggonoszabb eseteire, s csakis a legritkábban, s a valódiilag legiszonyubb büntettnék legyen kimondható a halál”.²⁴ Az indokolás erre több ország büntető kódifikációját hozza fel példának, valamint csatolták függelékeként a belga bizottság jelentésének adatgyűjteményét is. CSEMEGI maga is felsorolja azon országokat, ahol felmerült az abolíció, mégis fenntartották a halálbüntetést.²⁵

A Csemegi-kódex kizárólag büntettek esetén engedte a halálbüntetés alkalmazását, ezen belül is – békeidőben²⁶ – csak szűk körben, a szándékos emberölés és a felségsértés esetén; ezekben az esetekben is csak akkor, ha az elkövető betöltötte huszadik életévét.²⁷ FAYER által összeállított táblázatból kiderül, hogy halálbüntetést ritkán szabtak ki 1880 és 1899 között. A végrehajtott halálbüntetések száma csak egy esetben érte el a hetet, a leggyakrabban évente csupán egy kivégzésre került sor; különösen a kilencvenes években esett vissza a számuk, sőt az utolsó négy évben nem is alkalmazták.²⁸ A *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*²⁹ szintén csak e két bűncselekmény³⁰ esetére írta elő a halálbüntetést;³¹ az angol büntetőjog szintén szűk körben – például gyilkosság (*murder*) esetén³² – engedte meg a halálbüntetés alkalmazását,³³ ugyanakkor PIKE rámutat, hogy Angliában még a XIX. században is igen következtelenül alkalmazták a bíróságok.³⁴ A *Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Übertretungen*³⁵ viszont halállal büntette a felségárulást (59.§), a nyilvános erőszakoskodás egyes eseteit (86.§, 88.§), a gyilkosságot (136.§), a rablást (135.§ 2.) pont és 136.§) valamint a gyűjtogatás (167.§ a) pont) azon esetét, amikor a cselekmény halált okozott. Ezeken kívül, amennyiben statáriálisan bírálják el, a lázadás (74.§) büntetése lehetett halálbüntetést kiszabni.³⁶

A Csemegi-kódex a halálbüntetés egyetlen fajtáját írja elő,³⁷ és szabályozza a végrehajtás helyét is. Eszerint kötéllel, és zárt helyen hajtandó végre,³⁸ azonban elmebeteg és teherben levő nő, míg gyermeke megszületik, nem lehetett végrehajtani: ez utóbbi rendelkezés okaként azt jelölte meg EDVI ILLÉS, hogy az ítélet csak egy ember életének elvételére vonatkozik.³⁹ Beszámol arról is, hogy a tervezet, melyet a képviselőház is elfogadott már eredetileg a nyaktiló általi végrehajtást írta elő, de a főrendiház nem látta indokoltnak az addigi gyakorlattól eltérjen, ezért maradt a kötél általi halál.⁴⁰ Az 1852-es évi osztrák büntetőtörvény 13.§-a szintén a kötél általi kivégzést valósította meg. HYE-GLUNEK a szakaszhoz fűzött magyarázatában kifejti, hogy bár ekkoriban mind az orvostudomány, mind a jogtudomány számára a nyaktiló a legelfogadottabb végrehajtási eszköz, „...nem lehet félreismeri, hogy jelesen a nyaktilónak a kötél helyetti behozatala országainkban az általános népszavával ellenkeznék.”⁴¹

A részletes indokolás említi, miszerint abban az időben vita tárgyát képezte, hogy a halálbüntetés zárt avagy nyílt helyen hajtassék-e végre.⁴² A Csemegi-kódex a zárt helyen történő végrehajtást választja, amit az abolitionisták mintegy annak beismeréseként értelmeztek, hogy a halálbüntetés erkölcstelen, és igazságtalan. Rámutattak arra is, hogy ily módon a halálbüntetés kvintesszenciája, a visszaretentő hatás marad el. A 21. szakaszhoz fűzött részletes indokolás lényege ezen két gondolatmenet cáfolata: az állam nem azért hajtja végre zárt helyen a kivégzést, mert ezzel ismerné el a halálbüntetés igazságtalanságát, hanem mert sürgősségnek véli a halálraítelt büntetését a megaláztatással tovább súlyosítani. Az indokolás rámutat arra is, hogy egyfelől a kivégzés nem közvetlen tapasztalás által fejt ki visszaretentő hatását, hanem közvetetten, pusztán léte és alkalmazása által, másfelől pedig

még ha ily módon is hatna, akkor sem érnének el eredményt a nyilvános végrehajtással, hiszen a nyilvános kivégzést csak a környékén élők, vagy adott esetben csak a falubeliek néznék végig. Azonban az indokolás elhatárolja magát attól – bár nem mondja ki konkrétan – hogy a halálbüntetés céljának a visszaretentést tekintse.

A halálbüntetés a mai napig állandó témát szolgáltat a jog, a politika, filozófia, és még további tudományágak területén. Alkalmazása mellett és ellen egyaránt rengeteg érvet hoztak fel a felvilágosodás kora óta. Ekkor kezdett kibontakozni az abolicionista mozgalom, amely fokozatosan ért el eredményeket: első sikere, hogy Toscanában II. Lipót 1786-ban eltörölte a halálbüntetést. Ám az abolicionizmus legnagyobb eredménye az, hogy sikerült elérniük, a XIX. században a halálbüntetés már nem *poena ordinaria*, hanem csak kivételes jelleggel volt alkalmazható,⁴³ bizonyos nagy tárgyi súlyú bűncselekmények esetén, ahogy ezt fentebb is megfigyelhettük akár a Csemegi-kódex, akár a külföldi megoldások esetében. A XX. században az európai államok még ennél is tovább mentek, és fokozatosan szüntették meg a halálbüntetést büntetési rendszereikben. Például: Hollandia 1870, Norvégia 1902, Svédország 1921, Dánia 1930, Svájc 1937. Ezt több nemzetközi egyezmény, illetve több Európai Tanács által hozott határozat szorgalmazta. Elsőként kell itt megemlíteni az 1950-ben, Rómában kötött Emberi Jogok Európai Egyezményét, amely megkötésekor, még nem írta elő egyértelműen a halálbüntetés eltörlését, hanem csak annak szűk körben való alkalmazását, különös tekintettel a személy elleni, nagy tárgyi súlyú bűncselekményekre. Ezt az egyezményt 1983-ban kiegészítették egy jegyzőkönyvvel, amely már *expressis verbis* kardot vont az abolíció mellett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERGER JAKAB: A halálbüntetés ellen és a védőkről kriminális ügyekben. *Jogtudományi Közlöny* 1879.
- EDVI ILLÉS KÁROLY – GYOMAI ZSIGMOND (szerk.): *Csemegi Károly művei*. Budapest, 1904, Franklin Társulat.
- EDVI ILLÉS KÁROLY: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Budapest, 1894, Révai Testvérek Kiadása.
- EDVI ILLÉS KÁROLY: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Budapest, 1909, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. Kiadása.
- FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. 1–3. Budapest, 1896, Magyar Tudományos Akadémia.
- FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, 1905, Franklin Társulat.
- FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1902, Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése.
- HAJDU LAJOS: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Budapest, 1985, Magvető Kiadó.
- HIPPEL, ROBERT: *Deutsches Strafrecht*. Berlin, 1925.
- HYE-GLUNEK, ANTON: *Az ausztriai büntető törvény általános része*. (Fordította Somossy József). Pest, 1857, Heckenast Gusztáv.
- LEWIS, EDWARD DILLON: *A draft code of criminal law and procedure*. London, 1879, C. Kegan and Co.
- LÓW TÓBIÁS (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*. Budapest, 1880.

- NAGY FERENC: *Magyar büntetőjog általános rész*. Budapest, 2001, Korona Kiadó.
- OLSHAUSEN, JUSTUS: *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. I-II. Berlin, 1912.
- PIKE, LUKE OWEN: *A history of crime in England*. London, 1873, Smith, Elder and Co.
- RÉCSY GÉZA: A büntetés rendszerének alapelvei. *Jogtudományi Közlöny* 1878.
- SZABÓ SÁNDOR: *A katonai büntetőtörvénykönyv a magyar jogforrástan szempontjából*. Döntvényjogunk az 1912. LIV. tc. alapján. Budapest, 1916.
- SZEMERE BERTALAN: *A büntetésről s különösbbe a halálbüntetésről*. Buda, 1841.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat.
1878. évi V. törvénycikk.
1878. évi V. törvénycikk indokolása.
- 1440/1945. M.E. rendelet.
1978. évi IV. törvény.
- Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen, und Übertretungen. (1852. évi osztrák büntetőtörvénykönyv)
- Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. (1870. évi német birodalmi büntetőtörvénykönyv)

JEGYZETEK

- ¹ HAJDU LAJOS: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Budapest, 1985, Magvető Kiadó. 133.
- ² FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, 1905, Franklin Társulat. 46.
- ³ FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1902, Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése. 71.
- ⁴ FAYER 1905. 48.; FINKEY 1902. 72.
- ⁵ FINKEY 1902. 72.
- ⁶ RÉCSY GÉZA: A büntetés rendszerének alapelvei. *Jogtudományi Közlöny* 1878/26. 213.
- ⁷ Idézi NAGY FERENC: *Magyar büntetőjog általános rész*. Budapest, 2001, Korona Kiadó. 85.
- ⁸ A jelen írásban eltekintünk részletekbe bocsátkozó szakirodalmi viták bemutatásától, csupán néhány aspektust kívánunk kiemelni tekintettel a szakirodalom bőségére. Teljes körű összefoglalásokat lásd: SZEMERE BERTALAN: *A büntetésről s különösbbe a halálbüntetésről*. Buda, 1841.; FINKEY 1902. 339–343.; EDVI ILLÉS KÁROLY – GYOMAI ZSIGMOND (szerk.): *Csemegi Károly művei*. Budapest, 1904, Franklin Társulat. 58–66.; EDVI ILLÉS KÁROLY: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Budapest, 1894, Révai Testvérek Kiadása. 80–81., 88–89.; EDVI ILLÉS KÁROLY: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Budapest, 1909, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. Kiadása. 100., 109–110.
- ⁹ LÓW TÓBIÁS (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*. Budapest, 1880. 48.
- ¹⁰ RÉCSY 1878/19. 156–157. valamint 1878/20. 163.
- ¹¹ „A halálbüntetést eltörölnének javasoljuk... mert a) nem javító; b) mert nem arányosítható; c) nem osztékony; d) helyre nem hozható; el nem engedhető...” (RÉCSY 1878/20. 163. A büntetések jellemzői tekintetében vö. EDVI ILLÉS 1894. 79.; EDVI ILLÉS 1909. 98–99.; FINKEY 1902. 335–337.)

- ¹² A halálbüntetés „...példás, személyes, ártami gátló...”. Ezek „...a büntetés kevésbé fontos kellékei...a börtönbüntetésnek is tulajdonai.” (RÉCSY 1878/20. 163.)
- ¹³ „...az elméletben sem védik már legtöbbször jogi szempontból (ti. a halálbüntetést), hanem fenntartását szükségességével igazolják.” (RÉCSY 1878/20. 163.) „...a halál- s a testi büntetések olyanok, melyekre az államnak az igazság eszméje valószínűsítésénél, a jogrend fenntartásánál szüksége nincs...” (RÉCSY 1878/21. 173.)
- ¹⁴ SZEMERE 1841. 162–164.
- ¹⁵ BERGER JAKAB: A halálbüntetés ellen és a védőkről crimális ügyekben. *Jogtudományi Közöny* 1879/32. 254.
- ¹⁶ „...kifejezést adtam eddigelé a supernaturalisták nézetének...második cikkemben felszólaltak az atheisták...harmadik cikkemben a theisták...most már nézzük miért is van az orvostudomány a halálbüntetés ellen...” (BERGER 1879/35. 276. o.)
- ¹⁷ A Csemegi-kódex indokolását Perczel Béla igazságügy-miniszter 1875 november 5-én terjesztette a képviselőház elé, 1880-ban pedig a Löw Tóbiás által készített anyaggyűjteménybe is bekerült. Mindezek ellenére nem kérdéses, hogy az „...indokolás...elejétől végig Csemegi Károly legsajátabb műve.” (EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904. előszó V.o.) Az indokolást illetően bővebben lásd id.művet. Meg kell még említeni, hogy az indokolást nemcsak a magyar szakirodalom, hanem a külföldi is igen magas értékű, tudományos szempontból is igényes műnek tartotta. (ROBERT HIPPEL: *Deutsches Strafrecht*. Berlin, 1925. 383.)
- ¹⁸ Lásd még RÉCSY 1878/19. 156–157.
- ¹⁹ Tevékenységünkkel kapcsolatban bővebben lásd EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904. 58–66.
- ²⁰ A jelentést eredeti francia nyelven valamint magyar fordítását lásd FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. 1–3. Budapest, 1896, Magyar Tudományos Akadémia. 231–234.
- ²¹ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904. 59.
- ²² FAYER 1905. 159.; vö. RÉCSY 1878/20., EDVI ILLÉS 1894. 79., EDVI ILLÉS 1909. 98–99.
- ²³ Az anyaggyűjtemény tartalmazza a halálbüntetéssel kapcsolatos általános és részletes képviselőházi és főrendiházi tárgyalását. (Anyaggy. 1880. 48–50.; 221–253.) E viták bemutatására terjedelmi okok miatt nem térhetünk ki.
- ²⁴ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904. 58–66.
- ²⁵ Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország; EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904. 60.
- ²⁶ Vizsgálódásunkat terjedelmi okokból nem terjeszthetjük ki a háborús állapotban alkalmazandó szabályokra. Erre vonatkozóan lásd SZABÓ SÁNDOR: *A katonai büntetőtörvénykönyv a magyar jogforrástan szempontjából*. Döntvényjogunk az 1912. LIV. tc. alapján. Budapest, 1916.
- ²⁷ 1878. évi V.tc. 87.§
- ²⁸ FAYER 1905. 164.
- ²⁹ Az 1870. évi német birodalmi büntetőtörvénykönyv (Kommentárral ellátta OLSHAUSEN, JUSTUS: *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. I-II. Berlin, 1912.;)
- ³⁰ Hochverrat (80§), Mord (211§) Részletesen lásd OLSHAUSEN 1912. 380–383., 835–840.
- ³¹ HIPPEL is rámutat a halálbüntetés kivételes alkalmazhatóságára a német büntetőjogban. (HIPPEL 1925. 367–368.)
- ³² *A treason, assault on the Sovereign, piracy*, illetve egyéb halált okozó cselekmény (*manslaughter, infanticide, suicide*) esetére a szabadságbüntetésnek valamilyen formáját írták elő. (LEWIS, EDWARD DILLON: *A draft code of criminal law and procedure*. London, 1879, C. Kegan and Co. 256–264., 273–277., 283–285.;)
- ³³ LEWIS 1879. 280–283.
- ³⁴ „When human blood was held cheap...when it had a fixed price in cattle or money, there was no inconsistency in the fact that a murderer could buy back his life, though a thief without the means of making restitution was hanged.” (PIKE, LUKE OWEN: *A history of crime in England*. London, 1873, Smith, Elder and Co. 449.)

- ³⁵ Az 1852. évi osztrák Btk. Hippel úgy nyilatkozik róla, „*als eine revidierte Neuausgabe des StrGB. v. 1803*”. (HIPPEL 1925. 377.) Vizsgálódásunk szempontjából mégis megfelelőbbnek tartjuk az 1852. évi törvénykönyv említését, mert korban közelebb van a Csemegi-kódexhez.
- ³⁶ Bővebben lásd RÉCSY 1878/21. 172–173.
- ³⁷ Vö. 1440/1945. M.E. rendelettel
- ³⁸ 1878. V. tc. 21.§: „*A halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre.*” A végrehajtást megelőző eljárásról az 1896. XXXIII.tc. 496.§–501.§-ai, a halálbüntetés végrehajtásáról ugyanezen tc. 502.§–503.§-ai rendelkeznek, azonban a részletes ismertetéstől eltekintünk, mivel az már a büntetésvégrehajtási jog területére tartozik.
- ³⁹ EDVI ILLÉS 1894. 94.; EDVI ILLÉS 1909. 115.
- ⁴⁰ EDVI ILLÉS 1894. 93–94.; EDVI ILLÉS 1909. 115.
- ⁴¹ HYE-GLUNEK Anton: Az ausztriai büntető törvény általános része. Heckenast Gusztáv, Pest 1857. 291.
- ⁴² Ezen vitát megemlíti, és bemutatja EDVI ILLÉS is. (EDVI ILLÉS 1894. 93.; EDVI ILLÉS 1909. 114–115.) A vita részletes leírását lásd Anyaggy. 1880. 274–280.
- ⁴³ NAGY 2001. 385.

HAJDANI VÁRMEGYÉINK

Krassó-Szörény vármegye története

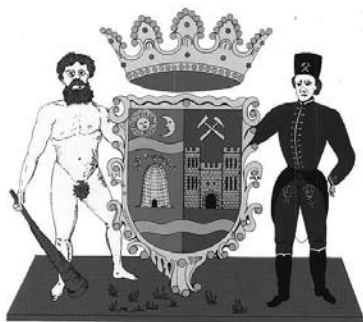
Krassó-Szörény megye földrajzi helyzete

Krassó-Szörény vármegye a Duna és a Maros közt fekszik. Északon Arad vármegye határolja, melytől a Maros folyó választja el, nyugaton Temes, keleten Hunyad vmegye, délen Szerbia határolja.

Területe 11075 km², méretre Nagy-Magyarország második megyéje, kialakulását tekintve a legutolsó. Krassó-Szörény vármegye a leghegyesebb vármegyék közé tartozott.

Északi részében a Pojána Ruzska-hegység emelkedik a Béga, Temes és Bisztra között melynek legmagasabb csúcsai a Bágys (1380 méter) és Ruzska (1359 méter), a Béga és Maros közt hosszabb mellékágat bocsát nyugat felé, melynek magassága azonban 416 métert

nem haladja meg. A Temes völgyétől nyugatra a Szemenyik-Plessuva-hegység terül el, mely északkeletről délnyugat felé vonulva, északi részében a Szemenyik (1447 méter) és a Piatra Nedjei (1438 méter), délen a Plessuva csúcsban (1159 méter) tetőzik. A hegységhez nyugat felé a Déli Érchegeység (1047 méter) csatlakozik, melynek tagjai a Dognácskai-hegység (809 méter) és az Aranyos-hegység (551 méter). A Néra völgyétől délre egészen a Dunáig elterülő hegységek három csoport-

ra oszthatók, úgymint a Lokva-hegység (549 méter), az Almás-hegység (854 méter) és Szretinye-hegység. Ez utóbbiban, mely a szerb hegyekkel együtt a Klisszura- és Kazán-szorosokat alkotja, a legmagasabb hegytömege, a Godján-Szárkó emelkedik. Folyói